

Páter Vojenčiak – ako som vstúpil do kultúry ľudí

Páter Juraj Vojenčiak vstúpil na pôdu Indonézie v r. 1950. Medzi Floresanmi pôsobil do roku 1992. Z jeho knihy „Môj misionársky život” sme vybrali myšlienky, ktoré hovoria o jeho snahe spoznať kultúru a tradície ľudí a vložiť do nej citlivým spôsobom evanjeliové posolstvo. V teológii sme tomuto procesu vstúpenia do kultúry a ohlasovania evanjelia dali názov inkulturácia.

Kultúra je komplex zvyklostí a presvedčení ľudského spoločenstva, ktorý mu pomáha prežiť a usporiadať svoj život podľa nejakých platných väčšinou nepísaných pravidiel. Niektoré prvky kultúry sa týkajú tej úrovne života, ktorá je viditeľná a zjavná – oblečenie, spôsob práce a organizovania života v kmeni, či dedine... Je však úroveň, ktorá sa týka hlbokých presvedčení, ktorá sa týka náboženstva... Preniknúť do tejto úrovne a pochopiť ju je oveľa ťažšie.

Našťastie, misionár, oproti vedcovi, ktorý skúma kultúry, má na to celý život, aby pochopil a prenikol do srdca kultúry. náš slovenský misionár páter Vojenčiak prežil na Florese 42 rokov. Chceme sa teraz podeliť s jeho postrehmi.

Poznanie do hĺbky potrebuje čas

Keď misionár vstúpi na ostrov a stretne sa s domorodcami, jeho prvý dojem je rozčarovanie. Čakal, že sa stretne s čudnými ľuďmi. Pravda, sú hnedí, viac opálení, ale vidí obyčajných ľudí. Podobne je to aj s prírodou. O divých šelmách tu niet ani slychu. Na stromoch sa prehánajú krdle opíc a hniezdia papagáje. Už na pobreží vítajú misionára majestátne palmy. To je všetko. Ostatné je ako na Slovensku.

Prekvapí ho však horúčava. Na pobreží slnko riadne páli, človek sa dokonale spotí. Preto sa na poľudnie všetko utiahne do chládku. V horách, vo vyšších polohách, je príjemne.

Misionár sa po niekoľkých týždňoch pobytu na ostrove cíti ako doma. Osvojil si reč domorodcov, nadväzuje rozhovory s deťmi. Trie si ruky, akoby bol už prekonal všetky počiatkové ťažkosti. Zdá sa mu, že rozumie ľuďom, že spoznal všetky ich vlastnosti a že si na ne už zvykol. Zdá sa mu, že aj domorodci ho už pokladajú za svojho človeka.

Po niekoľkých rokoch stáleho styku s ľuďmi však zbadá, že čosi nie je v poriadku. Ľud sa správa čudne, nápadne prikyvuje, neživo reaguje na jeho kázne, akoby im nerozumel. Najmä ak ide o nejakú spoluprácu, ktorá vyžaduje viac času a driny.

„Čo sa stalo s mojimi veriacimi?" pýta sa často sám seba. Začne skúmať, pozorovať, premýšľať a hľadať príčiny.

Nakoniec prichádza k záveru, že ľud je iný. Doteraz poznal iba škrupinku na kokosovom orechu, iba jeho vonkajší spôsob života. Vnútorý život mu bol zahalený. Skutočné tajomstvo povahy domorodcov ešte neodokryl.

Jednotlivec a spoločnosť

Na domorodcoch na Ďalekom východe sa dajú odhaliť tri hlavné črty ich povahy.

Tu platí: „Buď ničím, nijakou osobnosťou." Celá výchova na Východe smeruje k vytvoreniu spoločnosti, v ktorej sa každý cíti ako ohnivko v reťazi, ako mravec v mravenisku. Jednotlivec slúži celku. Spoločnosť, ako taká, zodpovedá za jeho dobré i zlé skutky.

Na Západe každý zodpovedá za svoje skutky a znáša aj následky.

Na Východe, keď jednotlivec vykoná niečo dobré, pripíše sa to na účet celku. V hodnotení je na prvom mieste spoločnosť, a až na druhom mieste jednotlivec. Celý život, práca na poli, manželstvo, rodinný život, bohoslužby - to všetko sa odohráva podľa určitých zvyklostí, zákonov, ktorým sa bezpodmienečne podrobujú. Neslobodno niečo vylepšiť, hľadať nové cesty. Spoločnosť sa o všetko postará. Pod spoločnosťou rozumieme: rodinu, dedinu alebo kmeň.

Toto zmeravené spolunažívanie v nich ubíja už od malička osobnosť. Toto psychologické rozpoloženie vysvetlí, prečo niet v domorodcoch snaha niečo podniknúť.

Západniara nadchýňajú novoty a je za novoty. Východniara opantáva stará tradícia. Nenudí sa, lebo neráta dni ani hodiny.

Okate sa to prejavuje na jedálnom lístku. Keď dozrie kukurica, jedia iba kukuricu. Keď zabijú byvola alebo prasa, nuž jedia iba mäso.

Podivnejšie sa to prejavuje pri modlitbe a speve. Predspevák bude deň čo deň spievať tú istú pieseň, alebo sa modliť tú istú modlitbu, hoci má v ruke spevník a modlitebnú knižku.

Dušu východniara unášajú okolnosti. Neusiluje sa určiť si sám svoju životnú cestu. Žije akoby v traume. Človek má sto chuti zvoláť: „Zobudte sa!“ Celé hodiny presedí pred domom a pozerá sa pred seba. Nenudí sa. Nik ho nevolá, nič ho teda ani nesúri.

Misionári sa stretávajú s týmto javom v každej osade. Aj po krste ostávajú duchom takí, akí boli pred krstom. Mladí misionári sa domnievajú, že sú leniví. Neuvedomujú si, že to je ich vrodená vlastnosť.

Je zaujímavé, že v indonézštine „obyvatel“ znamená: „ten čo sedí - penduduk.“

Strach

Druhá črta východniara je strach. Zaiste to má korene v animizme. V hrome, sopke, zemetrasení, neúrode i rieke vidia duchov, ktorí im môžu škodiť. Azda to súvisí aj so systémom vlády. Donedávna mal kráľ alebo náčelník neobmedzenú moc. Čo nariadil, to platilo. Každý iba prikývol.

Táto otrocká oddanosť sa hlboko vryla do ich pováh. Ani dnes sa neodvážia povedať čo len slovko na vrchnosť. Pokladajú to za neúctu. Čo si vrchnosť želá, tomu sa ľud podrobi.

Latinské porekadlo hovorí: „Oui tacet consentire videtur - kto mlčí, ten svedčí.“ Pre východniara platí opak: mlčanie je znak nesúhlasu. Keď na niečo prisvedčí, že urobí, čo od neho žiadajú, je aká - taká nádej, že to splní. Keď neodpovie, je isté, že to neurobí.

Tento postoj k vrchnosti prenášajú aj na kňaza. Na jednej strane sa správajú otrocky ponížene a na druhej strane, keď kňaz žiada, aby čosi spravili pre kostol, mlčia. Sprvoti si misionár myslí, že mlčky prijali, no v duchu si myslia ináč.

Istý misionár napomenul raz muža: „Nechodíš do kostola.“

„Som chorý,“ vyhovoric sa.

„Priznaj sa,“ dohovárali mu krajanovia, ktorí boli prítomní. „Zhrešil si, preto nechodíš do kostola.“

„Zhrešil som,“ priznal sa, hoci naozaj nezahrešil, ale bol chorý.

Východniar rád odpovedá na otázku tak, aby odpoveď bola pre pýtajúceho sa uspokojivá.

Netrápi ho, že klame.

Niekedy prídu pred faru misionára. Sadnú si a sedia. Ak sa ich páter nespýta, čo si žiadajú, tak tam budú sedieť aj celý deň.

Vďaka Bohu, že máme sviatosť birmovania. Duch Svätý im pomaly dáva potrebné dary.

Láska a sebeckosť

Tretia vlastnosť východniara je sebeckosť. V našich krajinách sa človek za ňu hanbí a všemožne ju zakrýva. Tu sa za ňu nehanbia. Zdá sa, že je to pravá tvár pohanstva. Každý sa správa podľa prirodzeného pudu. Ženie ho egoizmus.

Na prvý pohľad sa zdá, že ich práca je ideálna. Všetko sa robí spoločne, ale bez lásky k veci, bez záujmu. Každý pomáha toľko, koľko musí. Každý sa snaží urobiť iba toľko, koľko urobí druhý. Pomáhajú si podľa zásady: tak ja blížnemu, ako on mne. O nadprirodzenej láske nemajú poňatia.

Keď nový misionár dá liek zadarmo, vtedy sa ľud pozerá na neho nedôverčivo. Nazdáva sa, že misionár má niečo za ľubom, že niečo bude neskôr pýtať. Nechápu, že sa veci dávajú aj z lásky.

Ťažko chorý ostáva bez pomoci, lebo sa nemá čím odplatiť.

Zle je to s opravami škôl aj kostolov. Nikto sám od seba nezačne. Povedia si: „Keď to urobím, druhý už nemá čo robiť.“ Misionár musí zorganizovať celú dedinu, hoci ide o malú opravu strechy. Postačili by dvaja či traja chlapi.

Keď misionár žiadal rodičov, aby deti posielali do školy, vyhovárali sa: „Kto mi natlačie kukurice? Kto mi navarí? Kto donesie dreva?“ Nehľadia na to, že vedomosti deťom prospejú. Uznávajú iba to, čo im prinesie nejaké výhody a dobro. S takýmito problémami sa stretáva misionár u domorodcov. Krstom sa ich povaha nemení. Ich správanie, ich postoj k všetkému je otrávený egoizmom. Od jednej kresťanskej generácie nemožno čakať prevratné zmeny. Nájdu sa aj výnimky a je ich veľa, no celkový dojem ostáva ten, že egoizmus je vlastnosťou pohanov. Láska je vlastnosťou kresťanov.

Dožinky – príklad inkulturácie

Príkladom inkulturácie v pôsobení p. Vojenčiaka sú dožinky, ktoré mali u Floresanov pohanský charakter. Misionári dali dožinkovým slávnostiam kresťanský obsah.

Kresťania, podobne ako v pohanskom obrade, navštevujú večer pred dožinkami cintorín. Členovia rodiny najprv upravia a očistia hroby svojich zosnulých a potom sa všetci zhromaždia pri hlavnom kríži, kde sa misionár pomodlí za zomrelých. Je pochopiteľné, že u pohanov má tento úvod dožiniek charakter obetovania predkom, aby si získali ich priazeň.

Potom veriaci s misionárom idú k jednotlivým hrobom, ktoré kňaz pokropí svätenou vodou a pri významnejších hroboch pripomenie zásluhu o dedinu alebo o život miestnej cirkvi. Pri poslednom hrobe sa slávnosť ukončí spevom.

Sprievod sa za spevu a modlitby uberá k rieke alebo k prameňu, z ktorého berú pitnú vodu. Kňaz sa pomodlí pri prameni alebo rieke modlitbu: „Bože, pošli svojho anjela, aby chránil tento prameň - túto riekku - aby všetci, ktorí budú čerpať vodu z tohto prameňa - rieky - dosiahli zdravie tela i duše.“ V krátkom príhovore objasní veriacim náuku o anjeloch, aby oživil ich vieru. Pohania vzývajú ducha prameňa, aby im ochránil pitnú vodu a dal úrodu v ďalšom roku.

Ľud si potom naberie vody do bambusových nádob a za spevu modlitby sv. ruženca sa poberá do dediny pred kostol. Za tanca mládeže kňaz vyleje prinesenú vodu na priestranstvo, potom sprievod prejde celou osadou a misionár posväť každý dom. Pohania si uctia strážcu dediny – draka Naga Paang. Pod posvätným stromom v strede dediny, na kamennom oltári obetujú pohania byvola a konajú rituálne tance.

Po svätení domov celá pospolitosť sa uberá k domu, kde býva najstarší občan. Pred jeho domom sa slúži sv. omša. Veriaci v slávnostnom sprievode nesú od kostola oltárnu plachtu, albu a ornát. Starší občania nesú kalich, víno, vodu a hostie. Ostatní veriaci nesú kurča, vajíčka, ryžu, kukuricu, ovocie.

Vo sv. omši som im v kázni povedal: „Počul som, milí veriaci, že v osade Liwu si starostlivo pripravili pôdu a zasiali plodiny, a pole im neprineslo úrodu. Na druhý rok pred siatbou zabili kurča a duchu polí priniesli obeť. Ale úrody sa nedočkali. Na tretí rok zabili ošípanú. Tú obetovali, ale na poli nenašli ani len jeden klas. Potom ako obeť zabili byvola. Pole ani tento raz nedalo úrodu.“

Obrátil som sa k starším a dal som im otázku: „Obetovali sliepku, ošípanú, byvola. Nuž je niečo hodnotnejšieho ako byvol?“ Všetci mi odpovedali: „Už len človek.“ „V nasledujúcom roku mali obetovať, zabiť človeka, aby sa ukázala dobrá úroda.“ Na tvárach veriacich som zbadal úžas a hrôzu. Na Florese odpradávná nepoznali ľudské obeť. Teraz som prešiel na význam sv. omše. „Slávime Kristovu obeť. Ježiš Kristus sa obetuje svojmu Otcovi za naše

hriechy. Či môže krv zvierat'a zmyť naše hriechy?" „Nie," odpovedali zborovo. „Ale krv Božieho Syna zmýva naše hriechy, lebo je to krv Božieho Baránka. Po čom túžili a čo si vaši otcovia žiadali, to sa skutočne vo sv. omši stáva. Vaši predkovia z vnútorností byvola chceli poznať, či duch prijal obetované dary alebo nie. Na kríži si dal Pán Ježiš otvoriť bok kopijou, aby sme z neho vyčítali a poznali jeho veľkú lásku, lebo za nás vylial poslednú kvapku svojej drahocennej krvi."

Na obetovanie každá rodina donesie k oltáru 20 až 40 klasov kukurice. Keď pozbierajú kávu, prinesú hrnček kávy, trochu ryže.

Pri preberaní darov som povedal: „Zišli sme sa, aby sme Pánu Bohu poďakovali za úrodu.

Áno, Pán Boh stvoril tento svet, z oblakov posielal dážď, aby nám zem vydala výdatnú úrodu. Pán Boh vám dal aj zdravie, aby ste pozbierali požehnané dary poľa a záhrad. Poďakujme sa za to dobrému nebeskému Otcovi skrze Ježiša Krista v Duchu Svätom."

Po premenení mládež zatancovala rituálny tanec, ktorý predvádzajú iba významným osobnostiam, ktoré prídu do osady. Nazývajú ho Kráľovský tanec. Tancujú ho z úcty k najvyššiemu Kráľovi, ktorý prišiel na oltár. Sv. prijímanie rozdávam najprv starým, ktorí sedia so skríženými nohami a potom pristupujú ostatní postojáčky. Po sv. omši sa nesmie vynechať pieseň Langa lion - pieseň o jednote. Boli sme jedno pri práci i pri slávení Eucharistie. Tú jednotu nech nikto nenaruší ...

Po skončení piesne kňaz odchádza do domu najstaršieho obyvateľa na malé pohostenie. Potom sa vráti na priestranstvo pred kostolom a sleduje hru s bičom, tance a spevy mládeže až do deviatej hodiny večer.

Ján Halama SVD